

Прикарпатський інститут імені Михайла Грушевського
ПрАТ ВНЗ «МАУП»

**«ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО ПОСТУПУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ
ВИКЛИКІВ»**

Колективна монографія

За науковою редакцією
к.е.н., професора Квасній Л.Г.,
к.е.н., доцента Татомир І.Л.

Трускавець, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

6

РОЗДІЛ 1. НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

8

- 1.1. Інноваційні системи прийняття рішень в охороні здоров'я
(*Квасній Л.Г. к.е.н., проф., Килівник О.В. докторант*) 8
- 1.2. Особливості управління фінансовими потоками в системі забезпечення якості медичної допомоги (*Шульжик Ю.О. к.т.н. доцент, Романів О.В. докторант*) 17
- 1.3. Роль бюджетних інструментів у забезпеченні регіонального розвитку (*Лантух К.О. аспірант*) 27
- 1.4. Структурно-динамічний аналіз податкової системи України: тенденції та сучасні реалії (*Лещук Г. В. д.е.н., професор*) 38
- 1.5. Теоретико-методичні засади впровадження зеленого маркетингу в умовах екологічних викликів (*Пчелянська Г.О. к.е.н., доцент, Головчук Ю.О.к.е.н., доцент*) 48
- 1.6. Морально-етичні виміри інноваційної системи маркетингу відносин (*Поченчук Г.М. д.е.н., доцент, Бабух І.Б. к.е.н., доцент*) 56
- 1.7. Розвиток івент-туризму в Івано-Франківській області: здобутки та проблеми (*Дутчак О.І. к.і.н., доцент*) 65
- 1.8. Використання єврейської культурної спадщини в організації туристичної діяльності у Львівській області (*Габа М.І. к.е.н., асистент, Дністрянська Н.І. к.г.н., асистент, Ільницька-Гикавчук Г.Я. к.е.н., доцент, Макар О.П. к.е.н., доцент, Сеньків М.І. к.г.н., асистент*) 73
- 1.9. Оцінка конкурентоспроможності підприємств на ринку сімейного дозвілля міста Львова (*Луцик М. В. к. геогр. н., асистент, Роїк О. Р. к. е. н., асистент*) 82
- 1.10. Характеристика об'єкта складу злочину «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» (*Дідик М.М. к.п.н, професор, Слотило О.Р. докторант*) 95
- 1.11. Обґрунтування організаційно-економічного механізму регулювання витрат виробництва продукції підприємств агропромислового комплексу України (*Гуцалюк О.М. д.е.н., доц.*) 102
- 1.12. Працеспроможність персоналу як важливий елемент системи управління трудовим колективом (*Ахекян А.М. к.ф-м.н., професор, Щербан О.Я. к.е.н. доцент*) 111
- 1.13. Сутність та характеристики поведінкових моделей суб'єктів

5) Рівень ефективності «низький» (0,78–1,93% на 1 млн. грн.): Житомирська обл. – 517 тис. грн. на 1% плану; Луганська обл. – 1007 тис. грн. на 1% плану; Донецька обл. – 1286 тис. грн. на 1% плану.

В результаті проведеного аналізу ефективності використання бюджетних інструментів регіонального розвитку в Україні було виявлено два головні недоліки. По-перше, недостатній рівень фінансування проектів регіонального розвитку. Наявний рівень фінансування з ДФРР та місцевих бюджетів не дозволяє досягти планового рівня визначених індикаторів регіонального розвитку. Для усунення даного недоліка необхідно забезпечити дотримання законодавчих норм щодо фінансування ДФРР, а також активізувати процес залучення коштів з недержавних джерел як резидентного, так і закордонного походження. По-друге, в більшості регіонів спостерігається низький рівень ефективності використання бюджетних інструментів, тобто реалізація відібраних проектів не приносить запланованого соціально-економічного ефекту. Це спричинено як недосконалістю критеріїв відбору проектів, так і незначною кількістю поданих на розгляд проектів. Для подолання даного недоліку доцільно переглянути процедуру відбору проектів ДФРР, активізувати процес надання пропозицій громад щодо проектів розвитку, а також підвищити рівень обізнаності громадян України щодо діяльності Державного фонду регіонального розвитку.

1.4. Структурно-динамічний аналіз податкової системи України: тенденції та сучасні реалії

Концептуальні засади соціально-економічного розвитку регіонів України зокрема та фінансове забезпечення країни загалом ґрунтуються на комплексному, системному й ефективному функціонуванні податкової системи. Податкові надходження становлять найбільшу частку серед інших методів централізації бюджетних ресурсів та є відповідно ключовим інструментом регулювання економіки державою та формування чітких механізмів децентралізації. Податкові надходження найбільш адекватно та об'єктивно відображають стан національної економіки, відображаючи при цьому економічне зростання чи спад. Окрім цього податки є основним джерелом фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту і соціального забезпечення, економічної діяльності, а також розвитку регіонів в умовах децентралізації.

Від так актуальними питаннями сьогодення постають питання пошуку джерел зростання доходів Державного та місцевих бюджетів України, що відповідно зумовлює необхідність вдосконалення складових податкових надходжень, які є найбільш вагомими у складі доходів, тому розширювати існуючі зобов'язання держава може лише за наявності джерел зростання податкових надходжень Державного бюджету України.

Проблеми теорії та практики податкових надходжень, було досліджено у наукових працях як зарубіжних учених, так і вітчизняних, зокрема: Василюк О.Д., Горбач Л.М., Зубенка В. В., Карліна М.І., Новосад Л.М., Павлюк К.В., Поддєрьогіна А.М., Рудик А. Ю., Самчинської І.В. та інших. Проте у дослідженнях вітчизняних науковців не досягнуто єдиного підходу щодо напрямів реформування податкової системи України в умовах міжнародної інтеграції, недостатньо дослідженими залишаються питання, пов'язані з

модернізацією вітчизняної податкової системи, її адаптацією до європейського економічного простору з урахуванням тенденцій, особливостей і наслідків реалізації новітніх податкових реформ у країнах ЄС, можливостей застосування сучасних механізмів оподаткування.

Узагальнено дефініція поняття «податкова система» становить сукупність елементів з багаторівневою структурою, регламентованої законодавчо-нормативними актами, яка складається з податків та зборів, що справляють у визначеному чинним законодавством країни порядку, платників податків і уповноважених державних органів, які здійснюють діяльність щодо забезпечення повного та своєчасного надходження обов'язкових платежів до бюджетів різних рівнів для соціально-економічного розвитку держави. Відповідно до п. 9.1 ст. 9 Податкового кодексу України до загальнодержавних податків належать⁴⁵: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; акцизний податок; екологічний податок; рентна плата; мито.

Від так, аналіз сучасних тенденцій податкової системи доцільно здійснювати по-етапно, зокрема:

- I. Аналіз виконання державного бюджету.
- II. Аналіз податкових надходжень до державного та зведеного бюджетів.
- III. Аналіз надходжень в розрізі окремих платежів.
- IV. Аналіз надходжень в регіональному розрізі.

Загалом аналізуючи виконання державного бюджету України протягом 2015-2020 рр. (табл. 1.7) слід відмітити значне зростання дефіциту, що відповідно свідчить про недостатність доходів Державного бюджету України.

Таблиця 1.7

Виконання державного бюджету України з 2015 - 2020 рр., млн. грн.*

Період	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо
2015	534694,8	576911,4	2950,9	-45167,5
2016	616274,8	684743,4	1661,6	-70130,2
2017	793265,0	839243,7	1870,9	-47849,6
2018	928108,3	985842,0	1514,3	-59247,9
2019	998278,9	1072891,5	3437,0	-78049,5
2020 р.				
заплановані показники	1095580,4	1182010,4	7845,8	-94275,7
січень	50968,5	66282,0	-99,6	-15213,9
лютий	122773,4	144739,2	-395,4	-21570,4
березень	211033,9	244497,4	-730,8	-32732,7

* за даними Державної фіскальної служби України⁴⁶

Слід відмітити, що в умовах сьогодення державні доходи на 2020 рік зменшено на 119,74 млрд. грн., тобто 11% всіх доходів, які раніше очікували отримати як у вигляді податків, так і у якості прибутків держкомпаній. Дефіцит бюджету за підсумками року зростає у понад 3 рази, тобто з 96,27 млрд.

⁴⁵ Податковий кодекс України: Закон України №2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс] // ВВР. – 2011. – №№13-17. – ст.112 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

⁴⁶ Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-pokazniki-roboti/nadhodjennya-podatkov-i-zboriv--obovyaz/nadhodjennya-podatkov-i-zboriv/>

грн. до 298,4 млрд. грн. Покриватимуть дефіцит передусім запозиченнями на 296,6 млрд. грн. (план запозичень збільшили у 3,5 раза). Видатки бюджету зростуть на 82,39 млрд. грн., з яких 64,67 млрд. грн. складе спеціальний фонд протидії коронавірусу. Разом з цим, лєвова частина державних видатків у бюджеті скоротиться⁴⁷.

При цьому у бюджеті-2020 виділено близько 722,5 млн. грн. на додаткове фінансування 24 обласних державних адміністрацій (в середньому, по 30,1 млн. грн. додатково на одну ОДА). Фонд регіонального розвитку зменшено на третину до 4,9 млрд. грн. з 7,5 млрд. грн., субвенцію на соціально-економічний розвиток зменшено на 15% (на 300 млн. грн.). Особливо слід акцентувати увагу на скасуванні субвенції на підтримку ОТГ розміром у 2,1 млрд. грн. у 2020 році, що відповідно негативно вплине на їх соціально-економічний розвиток. Аналізуючи тенденції надходжень загальнодержавних податків слід звернути увагу також, що лише два загальнодержавні податки – ПДВ та мито – повністю зараховуються до Державного бюджету в таких пропорціях⁴⁸:

1. ПДВ: повністю зараховується до загального фонду Державного бюджету.

2. Мито:

- до загального фонду – ввізне мито (окрім 50% ввізного мита за нафтопродукти, транспортні засоби та шини до них), вивізне мито;
- до спеціального фонду – 50% ввізного мита за нафтопродукти, транспортні засоби та шини до них.

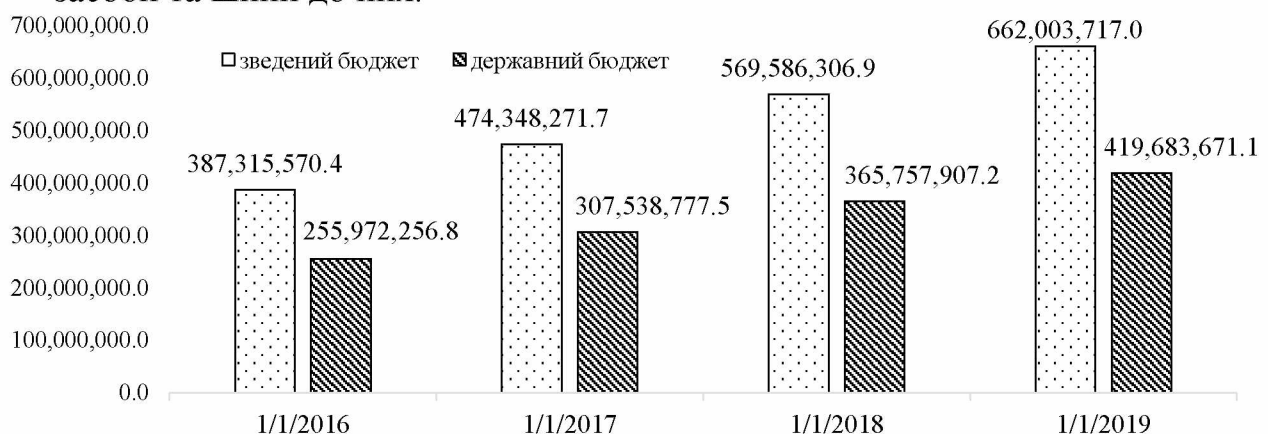

Рис. 1.4. Динаміка податкових надходжень протягом 2016-2019 рр., тис. грн.*

*Інформація в цілому по Україні щодо надходжень податків і зборів, контроль за справлянням яких покладено на органи ДФС⁴⁹

Аналізуючи тенденції податкових надходжень протягом 2016-2019 рр. (рис. 1.4) слід відмітити відсутність змін в структурі податкових надходжень

⁴⁷ Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2020 рік" від 13.04.2020 р. № 553-IX. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-20>

⁴⁸ Податки і збори: сучасні тенденції та перспективи / Вдовиченко А.М., Козоріз Л.О., Паскалова А.Г., Пірнікоза П.В., Серебрянський Д.М., Сибірянська Ю. В., Стадник М.В.; [за заг. ред. В. М. Мазярчука]. – Київ: «ФОП Лопатіна О.О.», 2019. 392 с.

⁴⁹ Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-pokazniki-roboti/nahodjennya-podatkov-i-zboriv-obovyaz/nahodjennya-podatkov-i-zboriv/>

зведеного бюджету у 2017 порівняно з 2016 р. Загалом 83% податкових надходжень ЗБУ у 2017 року забезпечено чотирма податками: ПДВ (38%), податком на доходи фізичних осіб (22%), акцизним податком (14%), податком на прибуток підприємств (9%), що свідчить про їх вагомість з фінансової точки зору. Протягом даного періоду простежується тенденція до зростання номінальних надходжень від зазначених чотирьох податків, проте існують структурні зрушення в бік зниження ролі податку на прибуток у наповненні бюджету (з 14% у 2014 року до 9% у 2016–2017 рр.), що певною мірою можна вважати позитивним.

Протягом 2018 року доходи зведеного бюджету зафіксовано на рівні 1 184 млрд грн, що становить 99% від запланованих (1 201 млрд грн.). Основна частина – 828 млрд грн. доходів надійшло до загального фонду Державного бюджету. Це близько 70% від усіх доходів зведеного бюджету. У 2018 році до Зведеного бюджету України забезпечено надходження 999,1 млрд грн., що на 158,0 млрд грн. або на 18,8% більше ніж у 2017 році.

На загальний обсяг доходів з основних податків суттєвий вплив мали такі показники: фонд оплати праці найманих працівників і грошового забезпечення військовослужбовців; прибуток прибуткових підприємств; кінцеві споживчі витрати домашніх господарств; експорт та імпорт товарів і послуг; обмінний курс гривні до долара США; обсяги виробництва підакцизних товарів, видобутку корисних копалин та інші показники⁵⁰. Аналізуючи тенденції податкових надходжень в розрізі окремих платежів (табл. 1.8) необхідно акцентувати увагу на тому, що у структурі надходжень ПДВ переважають суми ПДВ, сплачені при ввезенні на територію України товарів. При цьому, якщо в I півріччі 2014–2016 рр. частка такого ПДВ коливалася в межах 68–73% сукупних надходжень ПДВ до ЗБУ, то в 2017 році вона зросла до 77% (на +34 млрд грн). Це свідчить про збереження тенденції імпортоорієнтованості та імпортозалежності вітчизняної економіки. Водночас спостерігається значне перевиконання плану надходжень по окремих статтях ПДФО, а саме: ПДФО із заробітної плати – виконано на 80% від річного плану; ПДФО з доходів інших, ніж зарплата, – на 58%; ПДФО за результатами річного декларування – 75%.

У структурі надходжень податку на прибуток зросла роль приватних підприємств (у 2017 році вони сплатили 22 млрд грн. податку (або 64% надходжень податку до ЗБУ), у 2016 року – 16 млрд грн. (або 58% надходжень податку). У 2017 році в два рази збільшилися суми податку на прибуток, сплачені підприємствами державної форми власності (з 3 млрд грн. до 6 млрд грн.), їх роль у бюджеті зросла до 17% надходжень податку на прибуток підприємств. У I півріччі 2017 року, як і в аналогічних періодах попередніх років, 27% внутрішніх податків на товари й послуги, або 14% податкових надходжень Зведеного бюджету, становили надходження від акцизного податку. Незважаючи на номінальне зростання надходжень цього податку на 19% порівняно з аналогічним періодом 2016 року, слід відзначити скорочення темпів його росту (табл. 1.8). Як наслідок, річний план надходжень виконано на 44%.

⁵⁰ Податки і збори: сучасні тенденції та перспективи / Вдовиченко А. М., Козоріз Л. О., Паскалова А. Г., Пірникоза П. В., Серебрянський Д. М., Сибірянська Ю. В., Стадник М. В.; [за заг. ред. В. М. Мазярчука]. – Київ: «ФОП Лопатіна О.О.», 2019. 392 с.

Таблиця 1.8

Надходження в розрізі окремих платежів, тис. грн.*

За платежами	01.12.2016	01.12.2017	01.12.2018	01.12.2019
податок на прибуток підприємств (11020000)	47 526 378,7	64 187 250,7	95 096 373,1	101 000 361,7
податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування (14060000)	131 845 586,1	57 882 304,9	70 873 732,8	76 308 979,9
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) (14020000)	50 038 605,3	60 486 781,9	63 380 169,4	62 001 949,0
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) (14030000)	1 991 525,3	1 408 114,2	1 982 973,7	2 660 417,2
за митними всього, з них :	210 991 819,0	284 973 236,2	336 625 980,3	-
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) (14030000)	29 829 099,8	36 994 720,9	41 799 974,0	-
Податок на додану вартість з ввезених на територію України товарів (14070000)	162 400 388,9	225 226 289,6	269 084 528,6	-

* Інформація в цілому по Україні щодо надходжень податків і зборів, контроль за справлянням яких покладено на органи ДФС⁵¹

У структурі надходжень акцизного податку переважає акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів, у структурі якого 58% – надходження від тютюнових виробів, 16% – пальне. При цьому в I півріччі 2017 року порівняно з I півріччям 2016 року зростання спостерігалось лише за такими видами виробленої в Україні підакцизної продукції: пиво (+0,3 млрд грн або 17%), тютюн та тютюнові вироби (+3,3 млрд грн), електрична енергія (+0,5 млрд грн або на 26%), пальне (+1,7 млрд грн або на 53%).

Треба відмітити позитивну роль впровадження нового ПКУ, що знайшло відображення у значному зростанні податкових надходжень до бюджету країни за останні роки (рис. 1.5). Протягом 2019 року серед 806 бюджетів у 9 ОТГ частка місцевих податків і зборів становить менше 10% доходів загального фонду, по 74 бюджетах – до 20%, по 243 бюджетах – до 30%, по 516 бюджетах – до 40%, по 712 бюджетах – до 50%. У 94 бюджетах ОТГ частка місцевих податків і зборів становить понад 50% від доходів загального фонду. У структурі доходів загального фонду 665 ОТГ питома вага податку на доходи фізичних осіб становить 56,8%, його надходження склали 9,9 млрд. грн. Частка місцевих податків і зборів у структурі доходів ОТГ складає 32,7% або 5,7 млрд. грн.⁵²

Слід також відмітити, що у рамках модернізації державного управління Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» передбачає податкову реформу,

⁵¹ Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-pokazniki-roboti/nadhodjennya-podatkov-i-zboriv--obov'яз/nadhodjennya-podatkov-i-zboriv/>

⁵² Там само

метою якої є побудова податкової системи, що є простою, економічно справедливою, з мінімальним витрачанням часу на розрахунок і сплату податків та створює необхідні умови для сталого розвитку національної економіки, забезпечує достатнє наповнення Державного і місцевих бюджетів⁵³.

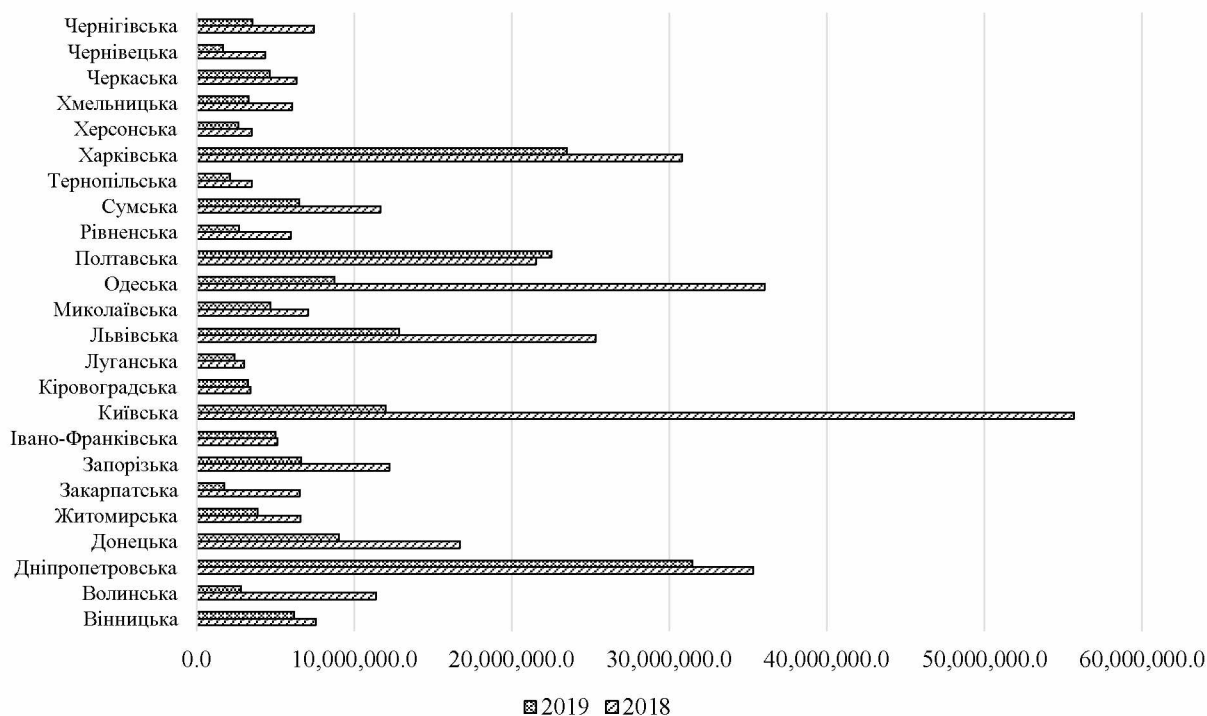

Рис. 1.5. Динаміка податкових надходжень в регіональному розрізі протягом 2018-2019 рр., тис. грн.*

*Інформація в цілому по Україні щодо надходжень податків і зборів, контроль за справлянням яких покладено на органи ДФС⁵⁴

Основними напрямками подальшої реформи податкової системи в Україні, впровадження яких мало сприяти вдосконаленню державного управління соціально-економічним розвитком, були визначені: оптимізація оподаткування оплати праці; скасування штучних пільг і розширення бази оподаткування; зниження граничного рівня перерозподілу внутрішнього валового продукту через прибуткову частину бюджету; стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності, експорту високотехнологічної продукції; підтримка розвитку малого підприємництва. Завдання податкової реформи полягає в тому, щоб знайти оптимальний баланс інтересів, за якого кожна зі сторін, жертвуючи частиною власних економічних вигод, отримувала б нові можливості, реалізація яких принесе їй ще більшу вигоду. Тому, оцінюючи прогресивність нового ПКУ, треба виходити із того, чи дозволяє він вирішити головні питання порядку денного економічної політики України. В умовах посткризового відновлення економіки такими завданнями є: збільшення доходів бюджету; стимулювання економічної активності.

⁵³ Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

⁵⁴ Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-pokazniki-roboti/nahodjennya-podatkov-i-zboriv--obov'яз/nahodjennya-podatkov-i-zboriv/>

Слід відмітити, що розвиток інтеграційних процесів у Європі з подальшим вступом до ЄС потребує проведення спільної податкової політики і поступового переходу до створення території з єдиним податковим режимом, що ґрунтуватиметься на таких принципах: вільного руху товарів; вільного руху робочої сили; узгодженості з податковою політикою ЄС. Податкова євроінтеграція України повинна передбачати удосконалення нормативно-правової бази та її адаптацію до норм і стандартів ЄС. При цьому, не менш важливим залишаються питання впливу тіньової економіки на податкову систему. Когерентність цих систем є досить високою. Тому результативність податкової системи можна непрямо оцінити через дослідження тенденцій розвитку тіньової економіки. За інших незмінних умов, чим нижчий рівень тіньової економіки, тим краще функціонує податкова система країни. Досліджуючи чинники розвитку тіньової економіки, можна визначити їхній вплив на результативність податкової системи і навпаки.

Від так для досліджень тіньової економіки та оцінювання її обсягів науковці здебільшого використовують кількісні показники причин та індикаторів, зокрема податкового навантаження, інфляції, процентної ставки на грошовому ринку, безробіття. На сьогодні пріоритетними є показники, які характеризують якість розвитку інститутів суспільства, зокрема індекс економічної свободи, що дає можливість оцінити рівень лібералізації взаємозв'язків держави з бізнесом⁵⁵. Високе податкове навантаження на платників податків зумовило виникнення проблеми тінізації економіки України. Підприємства «тіньової» економіки не перерозподіляють власних доходів до бюджетів і державних цільових фондів, вони не сплачують податки, збільшуючи власні прибутки. Так, за даними розрахунків НБУ у 2017 році рівень тіньової економіки склав 34% від офіційного ВВП. Тобто в результаті цього державний бюджет України у 2017 році недоотримав значну суму податкових надходжень.

За результатами дослідження української економіки, 846 млрд. гривень або 23,8% від офіційного ВВП за 2018 рік, перебуває в тіні, з них:

- 19,7% ВВП (702 млрд грн) становить готівкова тіньова економіка,
- 4,1% ВВП (144 млрд грн) - домашнє виробництво товарів для власного кінцевого використання, тобто - негрошова тіньова економіка⁵⁶.

Податкова політика формується на політичній арені, і це багато в чому ускладнює її застосування для стабілізації економіки та зростання податкових надходжень до бюджетів. Позитивний ефект від застосування податкової політики для зростання доходів бюджетів, може бути досягнутий тільки тоді, коли вона буде незалежною від політики уряду загалом. В цьому сенсі важливим питанням залишається функціонування податкової політики як самостійної функції державного управління. Проте, запроваджувати стимулюючі заходи податкової політики недоцільно через наявність часового лагу між моментом їх впровадження та отриманням кінцевого результату. Тому на найближчу перспективу податкова політика в Україні має носити

⁵⁵ Замасло О. Т. Податкова система України в умовах євроінтеграції. : автореф. дис. ... докт. ек. наук : спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2018. – 43с.

⁵⁶ Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/doslidjennya-tinovoyi-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaye-v-tini>

стабілізаційний характер, а будь-які радикальні зміни доцільно вносити після стабілізації економічної ситуації⁵⁷.

Рис. 1.6. Концепт проблемних аспектів та напрямів підвищення ефективності податкової системи України

Водночас структура тіньової економіки в Україні є нетиповою, відповідно до структури самої економіки. На відміну від більшості інших країн (окрім деяких країн СНД), в Україні переважна частина податкових надходжень втрачається через наймасштабніші інструменти ухилення від сплати податків та агресивного податкового планування, які масово застосовуються великими та надвеликими підприємствами, які (знову-таки, на відміну від більшості країн світу) домінують у вітчизняній економіці і при цьому завдяки своїм неформальним зв'язкам мають великі можливості для уникання податків. Відповідно, механічне перенесення на український ґрунт досвіду інших країн у цьому питанні веде до неадекватних висновків та рекомендацій, які не

⁵⁷ Першко Л. О. Значення податкових надходжень в реалізації податкової політики держави / Л. О. Першко, С. В. Коропова, В. Г. Козлов // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. - 2018. - Вип. 193. - С. 265-273. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2018_193_29.

сприяють ефективній боротьбі з тіньовою економікою⁵⁸. На основі проведеного структурно-динамічного аналізу податкових надходжень доцільно виокремити наступний концепт проблемних аспектів та напрямів підвищення ефективності податкової системи України (рис. 1.6), який передбачає імплементацію інструментарію з захисту національної податкової бази від транскордонних схем уникнення від сплати податків, посилення кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків з одночасним підняттям порогу шкоди з податкових злочинів, запровадження кримінальної відповідальності, проведення комплексної реформи контролюючих органів, перенабір співробітників на відкритих конкурсах, забезпечення їм гідної заробітної плати тощо.

На сьогодні світовою спільнотою напрацьований певний перелік інструментів у боротьбі з мінімізацією та оптимізацією оподаткування, основними з яких є:

- трансфертне ціноутворення. Процедури державного регулювання трансфертного ціноутворення існують у переважній більшості країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Найбільш жорсткі процедури регулювання трансфертного ціноутворення розроблені в Індії та Китаї. Зважаючи на достатньо високі тенденції економічного зростання, щорічне зростання обсягів зовнішньої торгівлі, темпів нагромадження капіталу, можна зробити висновок, що наявність жорстких процедур регулювання трансфертного ціноутворення не гальмує їх розвиток та не є перешкодою для ЗЕД;

- обов'язкове декларування доходів. Прикладом ефективного впровадження обов'язкового декларування доходів є Австрія, Угорщина, Чехія, Великобританія та Франція. Саме в цих країнах розроблені та запроваджені спеціальні бази даних перевірки правдивості даних, відображених у деклараціях про доходи та відомостях про експортні/імпортні операції, котрі суттєво обмежують можливості суб'єктів господарювання до маніпулювання з доходами;

- автоматичний обмін інформацією.

Одним із пріоритетних завдань переважної більшості країн ЄС стає запровадження системи автоматичного обміну інформацією про банківські дані та рух грошових коштів на рахунках клієнтів. Саме запровадження процедур автоматичного обміну інформацією розглядається як один із найбільш дієвих інструментів протидії тінізації доходів через податкові канали;

- антиофшорні заходи. Результативність таких заходів демонструють Німеччина, Австралія, Бельгія, котрі самостійно визначають у своїх нормативних актах критерії «податкових гаваней» та застосовують до транзакцій з ними додаткові вимоги та обмеження або взагалі встановлюють загальні правила для всіх нерезидентів;

- оподаткування контрольованих іноземних компаній. Сутність цих процедур полягає у зарахуванні доходів іноземних компаній, які контролюються фізичними або юридичними особами-резидентами, у дохід цих резидентів для цілей оподаткування. Застосування таких правил призводить до

⁵⁸ Дубровський В., Черкашин В., Гетман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні. Інститут соціально-економічної трансформації. Київ 2019. 36 с. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uploads/assets/files/2019/Pdf/Analiz-shem-2019-FINAL.pdf>

втрата економічного сенсу у використанні компаній, які зареєстровані у «податкових гаванях», для мінімізації оподаткування та акумуляції доходів і робить не вигідним для резидентів країни декомпозицію бізнес-процесів, їх розміщення в інших країнах та штучний перерозподіл доходів між країнами⁵⁹.

Таким чином, узагальнюючи проведене дослідження доцільно виокремити необхідність проведення інституційної реформи податкової та митної служби, а також:

- оптимізацію організаційної та функціональної структур служб;
- удосконалення процедур адміністративного оскарження;
- управління інформаційними системами та технологіями;
- систему антикорупційних заходів;
- стимулювання добровільної сплати податків, розвиток податкових сервісів;
- управління ризиками, податковий контроль та аудит;
- удосконалення роботи, спрямованої на погашення податкового боргу;
- протидію розмиванню податкової бази та посилення функції аналізу трансфертного ціноутворення;
- сприяння безпеці та міжнародній торгівлі, включаючи спрощення та гармонізацію митних процедур;
- сприяння ефективному справлянню митних платежів;
- розвиток інфраструктури, електронних технологій та сервісів для міжнародної торгівлі;
- підвищення ефективності міжнародного митного співробітництва⁶⁰;
- забезпечення своєчасного, прозорого відшкодування ПДВ та погашення наявної бюджетної заборгованості з ПДВ;
- проведення акцизної політики відповідно до європейських правил;
- удосконалення механізму надання пільг при оподаткуванні сільськогосподарських товаровиробників;
- спрощення форм податкової звітності;
- створення спеціалізованих антикорупційних інституцій, які становитимуть багатоцільові органи, що мають повноваження правоохоронних органів та здійснюють превентивні функції; спеціалізовані служби, управління та/або відділи проти корупції у системі органів; інституції із запобігання корупції, розроблення політики і координації тощо.

Отже, в умовах сьогодення держава повинна спрямовувати максимальні зусилля на підвищення економічної та ділової активності, стимулювання розвитку саме малого та середнього бізнесу, підвищенню інвестиційної привабливості та потенціалу країни загалом. Окрім цього, в сучасних умовах доцільно запроваджувати «кредитні канікули», впроваджувати програми річного мікрокредитування під державні гарантії та допомогу в реструктуризації кредитів й лізингу.

⁵⁹ Тютюнник І. В., Кобушко Я. В. Інструменти мінімізації податкового навантаження економічними суб'єктами в Україні: порівняльний аналіз та ефекти від застосування. Економічний аналіз. Тернопіль, 2018. Том 28. № 4. С. 122-130.

⁶⁰ Розпорядження Кабінету Міністрів від 5 липня 2019 р. №542-р «Про затвердження планів заходів щодо реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-realizaciyi-konceptualnih-napryamiv-reformuvannya-sistemi-organiv-shcho-realizuyut-derzhavnu-podatkovu-ta-mitnu-politiku-i050719>